

УДК 81'42

**ВЫЗНАЧЭННЕ КРЫТЭРЫЯЎ КІРАВАННЯ ВЕДАМІ Ў
МЕДЫЙНЫМ ДЫСКУРСЕ: ПЕРСПЕКТЫВЫ І ПАДСТАВЫ
НОВАГА ДАСЛЕДЧАГА ПРАЕКТА**

Шаўцова Алеся Канстанцінаўна

загадчык кафедры рамана-германскай філалогіі ўстановы адукацыі

“Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”;

кандыдат філалагічных навук, дацэнт

(г. Магілёў, Беларусь)

shevtcova@msu.by

Артыкул прысвечаны тэарэтычнаму абгрунтаванню алгарытма аналізу беларускамоўнага медыйнага дыскурса з пункту гледжання вывучэння шляхоў кіравання ведамі. Прапанаваны алгарытм павінен уключаць пабудову семантычных палей з прыцягненнем выяўленых у пэўным дыскурсе канцэптаў. Затым адбываецца сацыякагнітыўны этап аналізу, які ўключае апісанне ментальных мадэляў суб'ектыўнай рэпрэзентацыі падзей або сітуацый.

Медыядыкурс служыць сродкам пабудовы і змены ментальнай мадэлі свету ў свядомасці адрасата, гэта значыць, што ён носіць харак-

тар ўздзеяння. Мадэль свету, якая існуе ў калектыўнай свядомасці, мае рэгулятыўны характар, і, як вынік, шмат у чым вызначае паводзіны груп. Працэс камунікацыі ў СМІ вызначаецца асаблівасцямі гістарычнага перыяду і сацыяльнай прыладай грамадства і, у той жа час, закліканы афармляць грамадскія структуры, прадстаўляючы сістэму каштоўнасцяў асобных сацыяльных груп і выказваючы адносіны паміж гэтымі групамі. У той жа час у працэсе стварэння медыядыскурсу ўлічваюцца асаблівасці карціны свету адрасатаў, веды, якімі валодаюць прадстаўнікі канкрэтнай эпістэмічнай супольнасці. Гэтыя веды і спецыфічныя рысы светаўспрымання складаюць кантэкстную мадэль кожнага асобна ўзятга адрасата і ўсяго соцыума ў цэлым. Найбольш даступным матэрыялам для аналізу такіх кантэкстных мадэляў уяўляецца медыйны дыскурс.

Апошнім часам назіраецца актывізацыя друкаваных і інтэрнэт-СМІ на беларускай мове, што дазваляе адабраць якасны і разнастайны матэрыял для даследавання і канструявання кантэкстнай мадэлі беларускіх журналістаў і іх чытачоў. Пры гэтым усталяванне кантэкстных мадэляў прадстаўнікоў беларускай эпістэмічнай супольнасці будзе спрыяць далейшаму развіццю беларускамоўнай медыякамунікацыі з улікам патрэбаў і светаўспрымання мэтавай аўдыторыі.

Досыць новым кірункам даследаванняў у беларусістыцы з'яўляецца вызначэнне крытэрыяў кіравання ведамі ў публіцыстычным, рэкламнам і інтэрнэт-дыскурсе на беларускай мове. Меркаванае даследаванне абапіраецца на вынікі даследаванняў айчынных і замежных лінгвістаў у галіне беларусістыкі, медыядыскурсу, кагнітыўнай і камунікатыўнай лінгвістыкі, міжкультурнай камунікацыі і інш. (М. М. Валодзіна, Т. А. ван Дэйк, Т. Г. Дабрасклонская, М. Р. Жаўтухіна, В. І. Карасік, В. Я. Клюеў, А. А. Кібрык, Т. В. Ларына, А. А. Лявонцьёў, А. А. Лукашанец).

Асноўныя ідэі даследавання абапіраюцца на канцэпцыю Т. А. ван Дэйка аб сацыякагнітыўным падыходзе да правядзення дыскурсіўнага аналізу. Дадзеная тэорыя дастасоўная ў ракурсе даследаванняў медыйнага дыскурсу, паколькі ў ходзе яго стварэння мае месца факт перадачы новых ведаў, якія актуалізуюць суб'ектыўную сітуацыйную мадэль падзеі. У той жа час адно і тое ж веданне можа быць перададзена па-рознаму, гэта значыць назіраецца суб'ектыўны падыход.

Пэўны зачын для далейшай распрацоўкі прапанаванай тэматыкі зроблены і навукоўцамі МДУ імя А. А. Куляшова: праведзена даследаванне сацыякагнітыўнага плана вербалізацыі публіцыстычнага дыскурсу на рускай і англійскай мовах [7; 9; 13]; устаноўлены шляхі актуалізацыі суб'ектыўнай мадальнасці ў публіцыстычным дыскурсе на беларускай,

англійскай і французскай мовах [6]; пазначана і прааналізавана наменклатура камунікатыўных стратэгий і тактык, якія ляжаць у аснове прагматычнага напаўнення розных жанраў медыйнага дыскурсу [2; 10]; выяўлены асаблівасці моўнай рэпрэзентацыі катэгорый апраксімацыі і персуазыўнасці ў інфармацыйным інтэрв'ю на беларускай мове [4; 5; 8]; прааналізаваны сучасныя падыходы да лінгвістычнага аналізу кантэкстных мадэляў [3; 9].

Аднак разам з наяўнымі вынікамі застаецца мноства неўдакладненых момантаў, якія неабходна абагульніць і прывесці да адзінага алгарытму, які будзе прыдатны да аналізу беларускамоўнага медыйнага дыскурса. Перш за ўсё, адным з шляхоў аналізу кіравання ведамі ў публіцыстычным, рэкламнам і інтэрнэт-дыскурсе бачыцца вывучэнне канцэптаў, звязаных з дапамогай катэгарыяльных адносін, а таксама больш складаных схем. У сувязі з гэтым эфектыўным прадстаўляецца пабудова семантычных палей і іх супастаўленне на матэрыяле тыпалагічна розных моў. Т. А. ван Дэйк абагульняе гэтую думку, кажучы, што трактоўка ведаў у тэрміналогіі сетак і схем з'яўляецца рацыянальнай у дачыненні да нейраструктуры мозга [1].

Наступным этапам можа быць вывучэнне ментальных мадэляў. Ментальныя мадэлі ўяўляюць сабой суб'ектыўныя рэпрэзентацыі падзей або сітуацый, у якіх індывід ўдзельнічае ў пэўны момант часу і ў пэўным месцы, узаемадзейнічаючы з іншымі ўдзельнікамі (якія валодаюць рознымі ідэнтычнасцямі і сацыяльнымі ролямі) і будучы ўцягнутым ў пэўнае дзеянне з пэўнымі мэтамі [1; 12]. У гэтым ракурсе мае сэнс прааналізаваць эмацыйныя аспекты дыскурсу. На думку Т. А. ван Дэйка, ментальныя мадэлі выконваюць галоўную ролю ў працэсе разумення і стварэння дыскурсу. Паколькі яны рэпрэзентуюць падзею так, як мы яе перажываем, яны складаюць базіс усіх жанраў дыскурсу, заснаваных на рэпрэзентацыі такіх асаблівых падзей, як размовы, гісторыі ці навіны [1; 11]. У сувязі з гэтым бачыцца мэтазгодным прыняць у якасці рабочай канцэпцыю Т. А. ван Дэйка, згодна з якой трэба адрозніваць дынамічныя кантэкстыя мадэлі і суб'ектыўныя сітуацыйныя мадэлі. Акрамя таго, у якасці дапаможнага інструмента магчыма выкарыстоўваць камунікатыўна-прагматычную схему аналізу медыйнага дыскурса ў катэгорыях камунікатыўных стратэгий і тактык.

Такім чынам, алгарытм аналізу беларускамоўнага медыйнага дыскурса з пункту гледжання вывучэння шляхоў кіравання ведамі павінен уключаць пабудову семантычных палей з прыцягненнем выяўленых у пэўным дыскурсе канцэптаў, затым сацыякагнітыўны этап аналізу, які ўключае апісанне ментальных мадэляў суб'ектыўнай рэпрэзентацыі падзей або сітуацый.

Спіс літаратуры

1. Дейк, Т. А. Дискурс и знание / Т. А. ван Дейк // Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки. – 2013. – № 13(156). – С. 5–23.
2. Динькевич, А. В. Вербальные средства реализации речевого воздействия (на материале англоязычных интервью) / А. В. Динькевич // Куляшоўскія чытанні: матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Магілёў, 19 красавіка 2018 г. / пад рэд. С. Э. Сомава. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2018. – С. 220–222.
3. Каширина, А. Л. Современные подходы к лингвистическому анализу контекстных моделей / А. Л. Каширина // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – VI : сборник научных статей [по материалам VI Международной научной конференции, 25 октября 2019 г., Могилев] / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2020. – С. 54–58.
4. Каширина, А. Л. Сопоставление характеристик использования приемов частных стратегий персуазивности в интервью на белорусском и английском языках / А. Л. Каширина // На перекрестке культур: единство языка, литературы и образования – I : сборник научных статей I Международной научно-практической интернет-конференции, 3 декабря – 17 декабря 2018 года / под ред. А. К. Шевцовой. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. – С. 109–112.
5. Каширина, А. Л. The Modus of Approximation in an Informational Interview in the English Language / А. Л. Каширина // Проблемы современной лингвистики и методики преподавания иностранных языков: сб. тезисов науч.-практич. конф. для студентов / под общ. редакцией профессора И. И. Саламатиной. – Коломна : ГСГУ, 2020. – С. 125–128.
6. Красовская, Е. В. Образ автора сквозь призму субъективной модальности в публицистическом дискурсе на белорусском, английском и французском языках / Е. В. Красовская, А. К. Шевцова // Вестн. МГЛУ. Сер. 1, Филология. – 2019. – № 3(100). – С. 82–89.
7. Шевцова, А. К. Теоретические основания социокогнитивного исследования медийного дискурса / А. К. Шевцова // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – VI : сборник науч. статей / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А.А. Кулешова, 2020. – С. 32–36.
8. Шевцова, А. К. Реализация коммуникативной стратегии персуазивности в информационном интервью на белорусском языке / А. К. Шевцова, А. Л. Каширина // Язык, литература, ментальность: разнообразие культурных практик: сборник материалов VI Международной научной конференции, 24–25 мая 2018 года / редкол.: Н. И. Степкин (отв. ред.) [и др.]. – Курск : [б. и.], 2018. – С. 382–389.
9. Шевцова, А. К. Социокогнитивный план вербализации русскоязычного публицистического дискурса / А. К. Шевцова // Современный дискурс-анализ ; гл. ред. Е. А. Кожемякин. – № 3(24). – 2019. – С. 38–44.
10. Шевцова, А. К. Коммуникативно-прагматическая направленность статусов в социальных сетях (на материале белорусского, русского и английского языков) / А. К. Шевцова // Вестн. МГЛУ. Сер. 1, Филология. – 2018. – № 2(93). – С. 39–47.

11. Dijk, Teun A. van. Discourse and context: A sociocognitive approach / T. A. van Dijk. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – P. 30–156.

12. Dijk Teun A. van. Sociocognitive discourse studies / T. A. van Dijk // Handbook of Discourse Analysis. – New York : Routledge, 2016 [Electronic resource]. – Access mode: www.discourses.org. – Date of access: 12.03.2021.

13. Shevtsova, A. The socio-cognitive aspect of verbalization of journalistic discourse / A. Shevtsova // Studies in Linguistics, Culture and FLT. – Volume 8. – Issue 2 : Exploring English studies: Aspects of language, culture and the media. – Shumen : Konstantin Preslavsky University of Shumen, 2020. – P. 7–18.